ФІЛОСОФІЯ

DOI: 10.31548/hspedagog14(2).2023.163-170

УДК 101.3

ФІЛОСОФІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ВІРЕМЕЙЧИК А. М., аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонський національний технічний університет
E-mail: Anatoliy-v1972@ukr.net
ПАТЛАЙЧУК О. В., кандидат філософських наук, доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
E-mail: volnistik@gmail.com
СТУПАК О. П., старший викладач кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
E-mail: stupako428@gmail.com

Анотація. *Мета статті полягає у виявленні нового предмету досліджень у філософії управління, здійсненні соціально-філософського аналізу методологічних основ філософії управління та демонстрації того, що філософія управління є методологічною основою для формування та розвитку управлінської свідомості. Використано загальнонаукові методи, як от аналітичний, зіставний, індуктивний та дедуктивний. У статті розглянуто проблеми філософії публічного управління. Основні результати полягають в тому, що доведено, що на даний час в умовах кризи та нестабільності величезну роль повинен відігравати менеджер-стратег, новатор, який буде здатний брати участь у перетворенні навколишньої дійсності. Якість прийнятих рішень багато в чому залежить від управлінського свідомості, що включає знання, цінності, норми поведінки. Тому перед освітою стоять величезні проблеми. Підготовка кадрів у сфері менеджменту обов'язково має поєднуватись із широкою соціально-гуманітарною освітою, в якій філософія управління займає ключове місце і є однією з основ формування управлінської свідомості. Людина під управлінням – це розуміння об'єкта управління із боку самого суб'єкта (менеджера). Звернення до саморефлексії, до осмислення власних світоглядно-методологічних основ, тобто вихід на рівень філософських роздумів, а також про методи та засоби. Тому філософія управління - це галузь філософського знання, яка вивчає не тільки теорії місця та ролі людини, а й являє собою сукупність принципів, цінностей, ідей, норм, правил, що становлять духовну сферу суб'єкта - менеджера - і формують управлінську свідомість, необхідну для прийняття управлінських рішень. Вказано, що проблеми управління є відображенням проблем суспільства, тому філософія управління спрямована на систематизацію теоретико-методологічного матеріалу з формування нових методів для прийняття управлінських рішень. На прикладі філософських вчень, простежено, що особливість філософії управління у порівнянні з іншими*

© Віремейчик А. М., Патлайчук О. В., Ступак О. П.

областями управління полягає в синтезі теоретичних концепцій, які дозволяють дати аналіз здійсненню управління на різних етапах розвитку, поєднуючи в собі практику та фундаментальні наукові теорії в галузі менеджменту, а також знання та навички управління. Перспективами дослідження можна вважати продовження вивчення особливостей публічного управління в умовах воєнного часу та іншого форс-мажору.

Ключові слова: *публічне управління, менеджмент, філософські вчення, постіндустріальне суспільство, сучасні технології.*

Актуальність (Introduction). Зміни, що зачіпають усі сфери життя, впливають на управлінські процеси. На сьогоднішній момент особливої значущості набуває управління, яке стає одним із важливих інструментів розвитку як суспільства в соціально-економічному, політичному плані, так і всього глобального світу. Постіндустріальне суспільство формує нові критерії для розробки теоретико-методологічних основ управління, пов'язаних з методами, функціями, принципами та технологіями. У цьому процесі велику роль відіграє філософія.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Про актуальність дослідження свідчать сучасні роботи учених, які працюють у зазначеній галузі (Nwanegbo-Ben J., Small M., Soohong K., Vanharanta H.) [1], [2], [3], [4]. Проте нестача інтегрованих робіт з проблем управління не дозволяє відобразити управління як цілеспрямований процес, що впливає на всі сфери суспільного життя і підвищує ефективність їх розвитку за допомогою раціонально прийнятих управлінських рішень.

Мета (Purpose). Виявити новий предмет досліджень у філософії управління, здійснити соціально-філософський аналіз методологічних основ філософії управління та показати, що філософія управління є методологічною основою для формування та розвитку управлінської свідомості.

Методи (Methods). У дослідженні використано загальнонаукові методи: аналітичний, зіставний. Індуктивний, дедуктивний, історичний тощо.

Результати (Results). Предметом дослідження філософії управління є управлінська свідомість, процеси її формування та практичної реалізації у прийнятті управлінських рішень, оскільки людина є носієм управлінської свідомості. Це завдання для теорії та практики управління є необхідним, оскільки в умовах ринкових відносин, переходу до інформаційної цивілізації ефективніше працюватиме не той, у кого створені та краще функціонують технології з розробки та вдосконалення систем управління, а той, хто найбільш глибоко осмислить та сприйме філософію управління, у кого розвинені наукові підходи управління, функціонує інноваційна модель системи освіти, той, хто має спрямовану підготовку кадрів у сфері менеджменту, що містить педагогічні технології, які відбивають сучасні умови. Найголовніше – це те, що в процесі глобалізації формується новий тип свідомості – це управлінська свідомість, яка дає можливість менеджеру керувати об’єктивними процесами – природними та суспільними, – спрямованими на перетворення навколишньої дійсності.

Ефективне та результативне управління в сучасних умовах ґрунтується на досвіді та знаннях. Реальні завдання настільки ускладнилися, що вимагають знань з різних гуманітарних і суспільних наук, таких як соціологія та психологія управління, теорія менеджменту та орієнтованості, яка потрібна на розробки цілеспрямованих дій управління. Усі ці питання не вважатимуться теоретично та практично обґрунтованими без

управлінської свідомості суб'єкта управління. Даною проблемою займаються фахівці в галузі психології та соціології управління. Немає достатніх робіт, присвячених проблемі управлінської свідомості у філософії управління.

Для повнішого представлення проблем управління, їх усвідомлення та знаходження шляхів вирішення необхідно використовувати історико-філософський підхід. У рамках цього питання необхідно проаналізувати ідеї філософських шкіл, які торкаються проблеми формування управління як виду професійної діяльності, а згодом як самостійну галузь людських знань, а саме як науку, проаналізувати підходи гуманітарних та суспільних наук до управління, виявити передумови появи елементів управлінської свідомості.

Одним із засновників теорії управління персоналом є Роберт Оуен. Він вивчав потенціал працівника до управління та ввів поняття стимулювання на основі моральних норм як основ людського капіталу.

Теоретичні основи управління, за Оуеном, надали можливість практичної реалізації соціально орієнтованого управління, пов'язаного зі свідомістю управлінця. Більшість ідей та підходів Оуена продовжили свій розвиток у другій половині XX ст. у рамках гуманістичного напряму менеджменту.

Представники філософської думки надавали важливого значення управлінню, особливо управлінню у сфері держави. Було визначено клас керівників і керованих, де особливу увагу надавалося особистості керівника, його якостям, необхідним організації не тільки управлінського процесу, а й прийняття рішень. Сформувалися передумови структурних елементів управлінської свідомості: етико-знанні елементи, стереотипи, норми, знання у сфері управління державою, знання у сфері законів. Усе це дозволило перейти до раціонального типу управління визначення управління як науки.

Соціологічний підхід складається під впливом М. Вебера та Т. Парсонса. Вебер у своїй соціологічній теорії розробив новий вид державного управління – це бюрократичне управління, яке оголошується їм найбільш ефективним [цит. за 1, с. 1914]. Також Вебер розробив теорію соціальних процесів. Соціальні дії становлять основу соціального управління та породжують систему взаємовідносин, що складається між суб'єктом та об'єктом дії. Особливу увагу соціолог приділяв харизматичному виду відносин, що відображає особисті відносини, які складаються між начальником і підлеглими в управлінні. Бюрократична форма управління, заснована на харизматичній системі відносин, формує ознаки управлінської свідомості. До таких ознак можна віднести знання у сфері системи відносин між підлеглими та начальником, раціональність у виконанні наказів та розподілі функцій, оперативність у прийнятті управлінських рішень, засновану на знаннях у галузі соціальної дії.

Соціологічні теорії соціальної дії конкретизували поняття управлінської діяльності, соціальних відносин, яке було базою розробки як взаємовідносин людини, соціальності, а й формування управлінської свідомості.

У першій половині XX ст. управління набуло соціально-психологічної орієнтації. Психологічний аспект дає змогу досліджувати управління людськими ресурсами. Управління людськими ресурсами з позиції психологічного підходу є міжособистісні відносини співробітників, постановку групових цілей задля досягнення необхідних завдань, зміна рольової структури, розробку внутрішньогрупової комунікації, зміна ідей, поглядів, оцінювальних суджень. Теорія управління людськими ресурсами сприяє розвитку управлінської свідомості у конкретній управлінській ситуації.

Вплив суспільних наук на управління призводить до того, що на початку XX століття відбувається становлення

та розвиток емпіричного, а потім і наукового менеджменту, що є наукою про управління. Одним із засновників наукового управління вважається Ф. Тейлор, який опублікував у 1906 р. книгу "Цеховий менеджмент», де він висунув теорію, згідно з якою управління має містити в собі раціональні основи, пов'язані з організацією, плануванням, з досягненням поставлених цілей та завдань, виробленням ефективних методів, спрямованих на конкретний результат. Дані специфічні функції мають виконувати навчені та підготовлені спеціалісти – менеджери [2, с. 183].

Особливий внесок у розвиток наукового менеджменту внесла «школа людських відносин», яка розглядала внутрішньоособистісні відносини різних рівнях управління, засновані на гуманізації й моральності, необхідності прийняття ефективних управлінських рішень.

Школа людських відносин відрізняється від школи адміністративного управління тим, що особливу увагу приділяє неформальним умовам, спрямованим на формування управлінської свідомості. Норми, цінності, ідеї, переконання, соціальні зв'язки, що формуються у неформальних умовах, є структурними елементами управлінської свідомості лідера – майбутнього менеджера, необхідними для вирішення поставлених завдань.

Важливу роль філософія грає у дослідженні управління, що уможливило утворення практичної філософії - філософії управління. Філософський підхід у сфері управління необхідний подальшого розвитку суспільства як у практичному, і у теоретико-методологічному плані. Це зумовлено визначенням ролі управління як чинника розвитку всіх сфер життя. Крім того, від стратегії управління багато в чому залежить запровадження соціально-економічних, культурних та політичних проєктів та програм.

У ряді робіт дослідників у галузі управління наводяться такі визначення управління, що розкривають сторони та ознаки управління як особливого процесу діяльності: вплив на об'єкт, що покращує його функціонування та розвиток; організація цілеспрямованого на об'єкт управління, у результаті якого задовольняються потреби об'єкта, що взаємодіє із суб'єктом. У результаті проведеного аналізу визначення управління з позиції філософського підходу слід виявити недолік розглянутих робіт - не приділяється достатньо уваги ролі управлінської свідомості у розв'язання управлінських питань, практичних завдань, щоб одержати ефективного результату.

З позицій авторського підходу, управління являє собою свідомий процес суб'єкта та об'єкта щодо вирішення поставлених завдань, заснованих на партнерських відносинах. Основною ознакою управління повинна бути не просто діяльність, а саме свідома діяльність (як з боку суб'єкта, так і об'єкта), що є сукупністю знань, принципів, підходів, спрямованих на перетворення ситуації. При цьому управлінець у межах управління спрямовує, визначає межі своєї діяльності та спільно з об'єктом розробляє план дій щодо досягнення поставленої мети. Досягнення поставлених цілей, пов'язаних зі зміною та перетворенням управлінської ситуації, свідчить про роль свідомості в управлінні.

Проблеми управління є відображенням проблем суспільства, тому філософія управління спрямована на систематизацію теоретико-методологічного матеріалу з формування нових методів для прийняття управлінських рішень.

Особливість філософії управління у порівнянні з іншими областями управління полягає в синтезі теоретичних концепцій, які дозволяють дати аналіз здійсненню управління на різних етапах розвитку, поєднуючи в собі практику

та фундаментальні наукові теорії в галузі менеджменту, а також знання та навички управління.

На даний час складаються управлінські дисципліни, що визначають інтерес філософії до цієї науки. В рамках філософії формуються методологічні проблеми, але вже конкретно щодо управління: визначення предмета та меж управлінських дисциплін, сутності та поняття управління, розробка конкретної концепції, необхідної для дослідження управління [3, с. 455].

Сутністю та змістом філософії управління є не тільки теоретичні знання, а й цінності, норми, які знаходять своє відображення у внутрішньому та зовнішньому середовищі організації. Філософські знання сприятимуть усвідомленню глобальних процесів, змін, що відбуваються всередині організації, використовуватимуть філософські знання для прийняття ефективних управлінських рішень. Усе це буде результатом високо розвиненої управлінської свідомості.

Слід звернути увагу, що сучасне управління - це сукупність наукових дисциплін, мають прикладне значення, а й особливий спосіб світогляду. У визначенні простежується значущість свідомої діяльності в управлінні, спрямованої на перетворення навколишньої дійсності.

Виходячи з цього, значимість свідомості у сфері управління, заснована на знаннях, ідеях, уявленнях, принципах, необхідне досягнення конкретних завдань.

Слід зазначити, що у сфері філософії управління виявили лише причини предметного формування управлінської свідомості, які мають науково обґрунтований характер. Процес формування управлінської свідомості в рамках філософії управління пов'язаний з теорією М. Фуко й авторським підходом до даної проблеми. Управління, за М. Фуком, розглядається через поняття влади. За теорією М. Фуко, дані поняття є еквівалентними. Процес становлення індивідуальності суб'єкта управління відбувається у єдності із проявом влади, індивід виявляє владу стосовно об'єкта, а влада формує суб'єкта.

Фуко формулює такий вид влади, як влада дисциплінарна, де немає суб'єкта та об'єкта [4, с. 178]. Влада не концентрується в одній точці, вона виходить звідусіль, перебуває скрізь і подається як система відносин. Характеризуючи концепцію влади щодо Фуко, слід зазначити, що влада формує поведінку індивідів та використовує можливості індивіда для досягнення поставленої мети. Фуко визначає дисциплінарну владу як процес, в ході якого індивіди взаємодіють один з одним не у формі спілкування, потреби, а для того, щоб надати можливість іншому керувати, впливати стосовно інших.

Влада поширює свої дії на всіх, координуючи дії та вчинки, а також свідомість індивідів. Характерною особливістю концепції влади Фуко є свідомість індивіда, почуття, думки, ідеї, діяльність людей, необхідні для здійснення управлінської практики.

Згідно з концепцією Фуко, суб'єкт не завжди має владу. Він володіє технологіями зміни відносин, повноважень, заснованих на владі всередині організації. Однією з важливих особливостей суб'єкта влади є дискурсивні практики, необхідні підтримки свого становища і повноважень у системі владних відносин.

Дискурс, або дискурсивна практика, - область формування управлінської свідомості, що являти собою знання, вміння, цінності, ідеали, простір, у якому відбувається протистояння між суб'єктом та об'єктом влади. Впливаючи на свідомість людей за допомогою знань, влада як суб'єкт впливає на об'єкт влади для вирішення поставлених завдань. За Фуко, суб'єкт та об'єкт

влади є носіями управлінської свідомості, які здійснюють на практиці різні підходи реалізації влади.

Для розв'язання проблем у сфері управління, які є породженням глобальних процесів, необхідно застосовувати теорію дискурсивного управління, в основі якої має бути управлінська свідомість. Відповідно до його теорії, дискурсивне управління формує правила поведінки у глобальному просторі, засновані на відповідальності, взаємності сторін, узгодженні цінностей суспільної свідомості суб'єкта та об'єкта з цінностями соціального середовища тощо.

Дискурсивне управління - це нова форма глобального управління, метою якого є вироблення свідомих управлінських процесів, ефективних управлінських рішень, контроль, координація управлінської та організаційної культури сучасного суспільства. Складність і непередбачуваність глобальних процесів, що веде до кризи, потребує як ефективного управління, а й управлінської свідомості. Трансформаційні процеси, викликані глобалізацією, створюють умови появи нових структурних компонентів управлінської свідомості: цінності, партнерство, організація, управління.

Розвиток управлінської свідомості визначається громадським устроєм соціального організму, цінностями, традиціями, моральними нормами, духовним укладом, т. е. тим, що формує духовну сферу життя суспільства. Для більш точного визначення управлінської свідомості необхідно виявити соціальні та духовні засади нової форми суспільної свідомості.

Для ефективного управління глобалізаційними процесами й, як наслідок, прийняття рішень та отримання результату потрібна управлінська свідомість. В умовах появи проблем, пов'язаних з неоднозначними управлінськими ситуаціями, методологічні основи менеджменту не містять теорії управлінської свідомості, тому необхідні філософські принципи, функції, які сформують умови з розвитку управлінської свідомості.

Західна культура концентрує увагу до властивостей і ознаках управлінської свідомості. До таких властивостей належить індивідуальність, виражена у зосередженні влади до рук кожного індивіда. До східної культури належить повага, відповідальність, взаєморозуміння, партнерство тощо.

Управлінська свідомість є одним із різновидів професійної свідомості, при цьому використовує антропологічний підхід [2, с. 183]. Антропологічний підхід вносить зміни до системи відносин між підлеглими та менеджерами (перехід від авторитарних цілей та завдань до співпраці та партнерства). Керівник, згідно з цим підходом, створює умови для підлеглих. Підлеглі можуть обмінюватися інформацією та знаннями, брати участь у прийнятті рішень, не відчуваючи при цьому контролю та чіткої ієрархії.

Регулятивно-оцінна функція управлінської свідомості формує індивідуальний принцип, який спрямований на гуманне ставлення до своїх підлеглих, а також на розвиток професійних знань, особистих якостей, творчих здібностей, що дозволяють сприймати елементи управлінської культури як одного з компонентів управлінської свідомості. Усе це буде результатом самосвідомості, самоконтролю та самоврядування.

Управлінська свідомість як соціальний феномен має певні властивості та ознаки. Активність управлінської свідомості як властивість знаходить своє відображення у суб'єкті управління. Проявом активності управлінської свідомості є цінності, потреби, інтереси, цілі, дії, спрямовані на реалізацію управлінської діяльності.

Управлінська свідомість - це сукупність управлінських знань, цінностей, норм поведінки (організаційної поведінки), елементів організаційної та управлінської культури, які формують особи-

стість керівника та сприятимуть прийняттю не тільки ефективних управлінських рішень, а й перетворюватимуть управлінську ситуацію на досягнення стабільного стану.

Практична складова ролі управлінської свідомості проявляється за умов інформаційного суспільства. В умовах інформаційного суспільства розвинена форма управлінської свідомості дозволяє створювати умови щодо самоорганізації людини у прийнятті управлінських рішень, регулюванні та контролюванні інформаційного потоку.

Висновки і перспективи (Discussion). На даний час в умовах кризи та нестабільності величезну роль повинен відігравати менеджер-стратег, новатор, який буде здатний брати участь у перетворенні навколишньої дійсності. Якість прийнятих рішень багато в чому залежить від управлінського свідомості, що включає знання, цінності, норми поведінки. Тому перед освітою стоять величезні проблеми. Підготовка кадрів у сфері менеджменту обов'язково має поєднуватись із широкою соціально-гуманітарною освітою, в якій філософія управління займає ключове місце і є однією з основ формування управлінської свідомості. Людина під управлінням – це розуміння об’єкта управління із боку самого суб’єкта (менеджера). Звернення до саморефлексії, до осмислення власних світоглядно-методологічних основ, тобто вихід на рівень філософських роздумів, а також про методи та засоби.

Тому філософія управління - це галузь філософського знання, яка вивчає не тільки теорії місця та ролі людини, а і являє собою сукупність принципів, цінностей, ідей, норм, правил, що становлять духовну сферу суб’єкта - менеджера - і формують управлінську свідомість, необхідну для прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Nwanegbo-Ben J. The philosophy of management science (the case of a neglected special science. International Journal of Scientific and Engineering Research. 2013. Vol. 4, iss. 11. P. 1914-1923.

2. Small M. Philosophy in management: a new trend in management development. Journal of management development. 2004. Vol. 23, № 2. P. 183-196.

3. Soohong K. A philosophical approach to project management: project as a phenomenon. Procedia - Social and behavioral sciences. 2016. Vol. 226, № 7. P. 455-462.

4. Vanharanta H. The applied philosophy concept for management and leadership objects through the company Democracy model // Theoretical Issues in Ergonomics Science. 2019. Vol. 20, iss. 2. P. 178-195.

References:

1. Nwanegbo-Ben J. The philosophy of management science (the case of a neglected special science. International Journal of Scientific and Engineering Research. 2013. Vol. 4, iss. 11. P. 1914-1923.

2. Small M. Philosophy in management: a new trend in management development. Journal of management development. 2004. Vol. 23, № 2. P. 183-196.

3. Soohong K. A philosophical approach to project management: project as a phenomenon. Procedia - Social and behavioral sciences. 2016. Vol. 226, № 7. P. 455-462.

4. Vanharanta H. The applied philosophy concept for management and leadership objects through the company Democracy model // Theoretical Issues in Ergonomics Science. 2019. Vol. 20, iss. 2. P. 178-195.

PHILOSOPHY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Viremeichyk A., Patlaichuk O., Stupak O.

© Віремейчик А. М., Патлайчук О. В., Ступак О. П.

Abstract. *The purpose of the article is to identify a new subject of research in the philosophy of management, to carry out a socio-philosophical analysis of the methodological foundations of the philosophy of management and to demonstrate that the philosophy of management is a methodological basis for the formation and development of managerial consciousness. General scientific methods such as analytical, comparative, inductive and deductive are used. The article discusses the problems of the philosophy of public administration. The main results are that it has been proven that currently, in the conditions of crisis and instability, a strategic manager, an innovator, who will be able to participate in the transformation of the surrounding reality, should play a huge role. The quality of the decisions made largely depends on managerial consciousness, which includes knowledge, values, and norms of behavior. Therefore, education faces huge problems. The training of personnel in the field of management must necessarily be combined with a broad social and humanitarian education, in which the philosophy of management occupies a key place and is one of the foundations of the formation of managerial consciousness. A person under management is an understanding of the object of management from the subject (manager) himself. Turning to self-reflection, to understanding one's own worldview and methodological foundations, that is, reaching the level of philosophical reflections, as well as methods and means. Therefore, the philosophy of management is a branch of philosophical knowledge that studies not only the theories of the place and role of a person, but also represents a set of principles, values, ideas, norms, rules that constitute the spiritual sphere of the subject - the manager - and form the managerial consciousness necessary for making management decisions. It is indicated that the problems of management are a reflection of the problems of society, therefore the philosophy of management is aimed at the systematization of theoretical and methodological material for the formation of new methods for making management decisions. On the example of philosophical teachings, it is observed that the peculiarity of the philosophy of management in comparison with other areas of management consists in the synthesis of theoretical concepts that allow analyzing the implementation of management at various stages of development, combining practice and fundamental scientific theories in the field of management, as well as knowledge and management skills. The prospects of the research can be considered the continuation of the study of the peculiarities of public administration in the conditions of wartime and other force majeure.*

Key words: *public administration, management, philosophical teachings, post-industrial society, modern technologies.*

© Віремейчик А. М., Патлайчук О. В., Ступак О. П.